

College voor Toetsen en Examens

MUZIEK VWO

SYLLABUS CENTRAAL EXAMEN
2024

Versie 2, juli 2022

INHOUD

VOORWOORD	4
1 INLEIDING	5
2 VERDELING EXAMINERING CE/SE	6
3 SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE	7
4 HET CENTRAAL EXAMEN	8
4.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN	8
4.2 VAKSPECIFIEKE REGELS CORRECTIEVOORSCHRIFT	8
4.3 HULPMIDDELEN	8
4.4 VORM VAN TOETSING	8
BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA MUZIEK HAVO EN VWO	9
BIJLAGE 2. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEINEN A1 (WAARNEMEN EN WETEN) EN A2 (ANALYSEREN EN INTERPRETEREN)	11
BIJLAGE 3. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEIN A3 (MUZIEK EN CULTUUR)	33

Verantwoording:

© 2022 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

VOORWOORD

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2024. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2025 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2024 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2023 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2024 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl, of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. P.J.J. Hendrikse

1 INLEIDING

Deze syllabus bestaat uit de tekst examenstof centraal examen en schoolexamen, gevolgd door een toelichting op de eindtermen van het theoretisch deel (domein A Vak theorie). In de bijlagen bij die toelichting zijn een stofomschrijving en een begrippenlijst van de sub domeinen Waarnemen en weten en Analyseren en interpreteren opgenomen en is het geglobaliseerde examenprogramma bijgevoegd.

Het CvTE evalueert jaarlijks de afname en inhoud van de centrale examens. Dit heeft in 2014 geleid tot de instelling van een syllabuscommissie muziek havo en vwo die naar de stofomschrijvingen in de bijlagen heeft gekeken in relatie tot het huidige muziekonderwijs. Hieruit zijn voor de syllabus muziek vwo vanaf examenjaar 2017 enkele grotere inhoudelijke wijzigingen voortgekomen en een herstructurering van de presentatie van de stofbeschrijvingen in lijn met de syllabus muziek vmbo.

2 VERDELING EXAMINERING CE/SE

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in Bijlage 1, paragraaf 'Het eindexamen' geldt voor beide programma's. In Bijlage 1, paragraaf 'De examenstof' is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en sub domeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of sub domeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vak onderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tabel: Examenstof muziek vwo in CE en SE

Domein	CE	moet in SE	mag in SE
Domein A Vaktheorie			
Sub domein A1: Waarnemen en weten	X		X
Sub domein A2: Analyseren en interpreteren	X		X
Sub domein A3: Muziek en cultuur	X	X	
Domein B Praktijk			
Sub domein B1: Zingen en spelen		X	
Sub domein B2: Improviseren en componeren		X	
Domein C Oriëntatie op studie en beroep.		X	

3 SPECIFICATIE VAN DE GLOBALE EINDTERMEN VOOR HET CE

Sub domein A1: Waarnemen en weten

1. De kandidaat kan:
 - een muzieknotatie volgen;
 - klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
 - muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Toelichting

Het gaat hier om luistervaardigheid en muzikaal voorstellingsvermogen.

Voor specificaties van de luistervaardigheid en het muzikaal voorstellingsvermogen zie bijlage 2

“Stofomschrijving van sub domein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)”.

Het muzikaal voorstellingsvermogen houdt onder andere in: het volgen en het noteren van ritme/melodie.

- voor havo:
 - het invullen van ontbrekende noten in een gegeven melodie of ritme en het noteren van een ritme;
 - het kunnen volgen van een muzieknotatie.
- voor vwo:
 - het noteren van klinkende voorbeelden;
 - het kunnen volgen van een muzieknotatie of een partituur.

Sub domein A2: Analyseren en interpreteren

2. De kandidaat kan:
 - muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
 - muzikale processen interpreteren;
 - zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Toelichting

De specificaties van de stof zijn opgenomen in bijlage 2 “Stofomschrijving van sub domein A1 (Waarnemen en weten) en A2 (Analyseren en interpreteren)”. Indien sprake is van een technische term dan wordt daarmee bedoeld een van de begrippen zoals vermeld in de bijlage 2.

Aansluitend op bijlage 2 wordt in deze syllabus verwezen naar nieuwe voorbeelden van analyse-opdrachten. Vanaf 2020 zal in het examen een grote analyse-opdracht worden opgenomen. De leerling moet daarbij meer zelfstandig aan de hand van een partituur een analyse uitvoeren. Analyse-opdrachten zoals in de examens tot en met 2019 gesteld, zullen vanaf 2020 ook gewoon in de examens muziek vwo blijven voorkomen.

Sub domein A3: Muziek en cultuur

3. De kandidaat kan:
 - historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
 - hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
 - hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
 - op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Toelichting:

Het centraal examen vwo heeft alleen betrekking op de inhoud achter het derde aandachtsstreepje met uitzondering van culturele argumenten. De vraag of de kandidaat onbekende werken (mede) op basis van culturele argumenten kan plaatsen, valt dus onder het schoolexamen. Zo ook de inhoud achter de overige aandachtsstreepjes.

De stofomschrijving van dit onderdeel van het centraal examen is opgenomen in bijlage 3 “Stofomschrijving van sub domein A3 (Muziek en cultuur)”. Voor de jazzlijn zijn hierbij ook luistervoorbeelden opgenomen.

4 HET CENTRAAL EXAMEN

4.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.2 VAKSPECIFIEKE REGELS CORRECTIEVOORSCHRIFT

Voor dit examen is geen vakspecifieke regel vastgesteld.

4.3 HULPMIDDELEN

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl.

4.4 VORM VAN TOETSING

Vanaf 2014 wordt de computer bij de centrale examens muziek havo en vwo als hulpmiddel gebruikt. Geluidsbestanden en vragen worden middels de computer aangeboden. Het is van belang dat er voor iedere leerling een computer met goede koptelefoon beschikbaar is tijdens het examen. De beantwoording en de correctie gebeurt op papier.

BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA MUZIEK HAVO EN VWO

De formuleringen voor het eindexamen havo en vwo zijn grotendeels gelijklopend. De tekst in paragraaf *Het eindexamen* geldt voor beide programma's. In paragraaf *De examenstof* is het verschil tussen havo- en vwo-examen aangegeven met behulp van een cursivering in eindterm 1.

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Vak theorie
Domein B	Praktijk
Domein C	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op domein A.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- ten minste de domeinen en sub domeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of sub domeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vak onderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Vak theorie

Sub domein A1: Waarnemen en weten

1 De kandidaat kan:

- een muzieknotatie *en een partituur* volgen;
- klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren;
- muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden.

Sub domein A2: Analyseren en interpreteren

2 De kandidaat kan:

- muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden;
- muzikale processen interpreteren;
- zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek.

Sub domein A3: Muziek en cultuur

3 De kandidaat kan:

- historische ordening aanbrengen in de ontwikkeling van muzikale vormen en genres;
- hem bekende werken plaatsen in de ontwikkelingslijn van muzieksoorten, in een geografische regio en een maatschappelijke context en kan daarbij verbanden leggen tussen cultuurhistorische perioden;
- hem onbekende werken plaatsen op basis van culturele, stilistische, vormtechnische en muziekhistorische argumenten;
- op basis van een probleemstelling een onderwerp uit de muziekgeschiedenis/muziekcultuur uitwerken en daarover verslag doen.

Domein B: Praktijk

Sub domein B1: Zingen en spelen

4 De kandidaat kan:

- een gevarieerd repertoire uitvoeren van één- en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek;
- onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen;
- een melodie treffen.

Sub domein B2: Improviseren en componeren

5 De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen en middelen.

Domein C: Oriëntatie op studie en beroep

6 De kandidaat kan aangeven in welke vervolgopleidingen muziek een rol speelt, en in hoeverre hij kan en wil deelnemen aan deze vervolgopleidingen.

BIJLAGE 2. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEINEN A1 (WAARNEMEN EN WETEN) EN A2 (ANALYSEREN EN INTERPRETEREN)

havo	vwo
Stofomschrijving van sub domeinen A1 (waarnemen en weten) en A2 (analyseren en interpreteren)	
<p>* = begrippen met een * worden in het CSE niet actief bevroegd. Dat wil zeggen dat de betreffende begrippen in de examentekst kunnen voorkomen in een vraagstelling (herkennen), maar niet als antwoord worden gevraagd (herkennen en benoemen).</p> <p>NB. Sommige begrippen zijn in deze syllabus anders geordend dan voorheen. Tevens zijn er begrippen toegevoegd, geschrapt, anders benoemd dan wel vervangen.</p> <p>De items a tot en met q worden in deze syllabus eerst algemeen beschreven (luistervaardigheid en voorstellingsvermogen CE), daarna volgt een gedetailleerde uitwerking (begrippen).</p>	

a. ritme	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - afwisseling van geluid en stilte - beweeglijke en statische figuren - regelmatige en onregelmatige beweging • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - notenwaarden, rusten en ritmische figuren • volgen en noteren van een ritme • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten 	<ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - afwisseling van geluid en stilte - beweeglijke en statische figuren - regelmatige en onregelmatige beweging • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - notenwaarden, rusten en ritmische figuren • volgen en noteren van een ritme • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - veranderingen en contrasten - ritmische spanningen en ontspanningen - ritmische verdichting en verdunning - ritmische vergroting en verkleining
begrippen	
havo	vwo
<ul style="list-style-type: none"> • trioool • break • fill • kickbeat 	<ul style="list-style-type: none"> • antimetrische figuren: <ul style="list-style-type: none"> - duoool - trioool - kwintool • break • complementair ritme • fill • hemioool • kickbeat • motorisch ritme • polyritmiek

<ul style="list-style-type: none"> • ritmisch ostinaat / ostinato • swing / triolenfeel • syncope • teleenheid • toonduur - notenwaarden: hele tot en met zestiende noot - rusten: hele tot en met zestiende rust - verlenging van een noot of rust met een punt - verbindingsboog 	<ul style="list-style-type: none"> • ritmisch ostinaat / ostinato • swing / triolenfeel / straight feel • syncope / ragged time (alleen in jazz) • teleenheid • toonduur - notenwaarden: hele tot en met tweeëndertigste noot - rusten: hele tot en met zestiende rust - verlenging van een noot of rust met een punt - verbindingsboog • ritmische verdichting / verdunning • ritmische vergroting / verkleining • vrij ritme
---	--

b. maat	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - maataccenten - maatsoorten - maatwisselingen • plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - maataccenten - maatsoorten - maatwisselingen • plaatsen van maatstrepen in een notenvoorbeeld
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • beat en afterbeat • maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> - tweedelig - driedelig - onregelmatig • maatstreep • maatwisseling • opmaat 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • beat en afterbeat • maataanduiding <ul style="list-style-type: none"> - tweedelig - driedelig - onregelmatig • maatstreep • maatwisseling • opmaat • polymetriek • puls • tactus • tegenaccent

c. tempo	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel - tempowijzigingen • interpreteren van veranderingen en contrasten • interpreteren van tempokeuzes in: <ul style="list-style-type: none"> - een compositie - uitvoeringspraktijk 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - goed te onderscheiden tempi in drie categorieën: langzaam, rustig en snel - tempowijzigingen • interpreteren van veranderingen en contrasten • interpreteren van tempokeuzes in: <ul style="list-style-type: none"> - een compositie - uitvoeringspraktijk
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • tempoaanduidingen <ul style="list-style-type: none"> - klassiek: largo, adagio, andante, moderato, allegro, presto - jazz / pop: slow, medium, uptempo • tempowijzigingen: <ul style="list-style-type: none"> - accelerando - a tempo - ritenuto • beats per minute (bpm) • metronoom en manier van aanduiden 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • tempoaanduidingen <ul style="list-style-type: none"> - klassiek: lento, largo, adagio, andante, moderato, allegro, presto - jazz / pop: slow, medium, uptempo • tempowijzigingen: <ul style="list-style-type: none"> - accelerando - a tempo - ritenuto - rubato • beats per minute (bpm) • metronoom en manier van aanduiden

d. toonhoogte	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • volgen van een melodie • herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten • herkennen van melodische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • noteren van een aangeboden melodie in de g-sleutel met maximaal drie voortekens 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • volgen van een melodie • herkennen en interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - chromatische effecten - melodische spanning en ontspanning - melodische verdichting en verdunning - veranderingen en contrasten • herkennen van melodische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • noteren van een aangeboden melodie in de g- en f-sleutel met maximaal vier voortekens
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol • chromatiek • glissando • melodische intervallen tot en met octaaf: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine/overmatige kwart - verminderde/reine kwint - kleine/grote sext - klein/groot septiem - rein octaaf • transponeren • melodische verdichting / verdunning 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • het notenschrift <ul style="list-style-type: none"> - absolute notennamen - g-sleutel - f-sleutel - c-sleutel - voortekens: herstellingsteken, kruis, mol • chromatiek • glissando • melodische intervallen tot en met octaaf: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote secunde - kleine/grote terts - reine/overmatige kwart - verminderde/reine kwint - kleine/grote sext - klein/groot septiem - rein octaaf • transponeren • melodische verdichting / verdunning

e. toonsoort	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen en onderscheiden van tonale en atonale processen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> herkennen, onderscheiden en interpreteren van tonale en atonale processen modaliteit
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit dodecafonie grondtoon modulatie parallele toonsoort tonaliteit: majeur, mineur toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstonladder / majeur tot en met drie voortekens - kleine tertstonladder / mineur tot en met drie voortekens: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - pentatoniek - chromatiek / chromatische toonladder / chromatische reeks 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> atonaliteit bitonaliteit polytonaliteit dodecafonie, reeksen melodische functies: <ul style="list-style-type: none"> - grondtoon - subdominant(toon) - dominant(toon) - leidtoon / leidtoonspanning modaliteit: dorisch, frygisch, lydisch, mixolydisch modulatie naar subdominant, dominant, parallele en tertsverwante toonsoort parallele toonsoort tertsverwantschap tonaliteit: majeur, mineur toonladders: <ul style="list-style-type: none"> - grote tertstonladder / majeur tot en met zes voortekens - kleine tertstonladder / mineur tot en met zes voortekens: oorspronkelijk, harmonisch, melodisch - blues toonladder (1½-1-½-½-1½-1) - pentatoniek - heletonstonladder / heletonsreeks - chromatiek / chromatische toonladder / chromatische reeks

f. dynamiek	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische notatiedynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven tekeninterpreteren van:<ul style="list-style-type: none">- veranderingen en contrasten- effecten in de dynamiek	vwo <ul style="list-style-type: none">herkennen en benoemen van het verloop van de dynamiek van een compositie, eventueel via een traditionele- of grafische notatiedynamiektekens noteren / invullen in een luistervoorbeeld, uitgaande van ten minste één gegeven tekeninterpreteren van:<ul style="list-style-type: none">- veranderingen en contrasten- effecten in de dynamiek
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none">dynamiekaanduidingen:<ul style="list-style-type: none">- fortissimo ff, forte f, mezzoforte mf, mezzopiano mp, piano p, pianissimo pp- crescendo <, decrescendo >- sforzando sffade-outovergangsdynamiekterrassendynamiek, echodynamiek	vwo <ul style="list-style-type: none">dynamiekaanduidingen:<ul style="list-style-type: none">- fortissimo ff, forte f, mezzoforte mf, mezzopiano mp, piano p, pianissimo pp- crescendo <, decrescendo >- sforzando sffade-outovergangsdynamiekterrassendynamiek, echodynamiek

g. samenklank	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid, driestemmigheid • herkennen van eerstemmigheid • herkennen van harmonische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote tert - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/meerstemmigheid - spanning en ontspanning • volgen en herkennen van een akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: eenstemmigheid, tweestemmigheid, driestemmigheid • herkennen van meerstemmigheid • herkennen van harmonische intervallen: <ul style="list-style-type: none"> - reine prime - kleine/grote tert - reine kwart - reine kwint - rein octaaf • herkennen, benoemen en onderscheiden van: <ul style="list-style-type: none"> - vormen van eenstemmigheid/meerstemmigheid: - spanning en ontspanning • volgen, herkennen en analyseren van een akkoordenschema • noteren van een aangeboden akkoordenschema met maximaal drie verschillende gegeven akkoorden • interpreteren van veranderingen en contrasten • vergelijken en beoordelen van verschillende interpretaties • volgen van een partituur
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • akkoord: grote drieklank / majeur en kleine drieklank / mineur, akkoordenschema • akkoordsymbolen*: aanduiding voor majeur (bijv. C, F, Bb) en mineur (bijv. Cm, Dm, F#m) • twaalfmatig blues schema • bourdon • orgelpunt • close harmony • consonant en dissonant • gebroken drieklank • homofonie, polyfonie en unisono 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • akkoord: grote drieklank / majeur en kleine drieklank / mineur, akkoordenschema • akkoordfuncties: I (tonica/grondtoon), II*, IV (subdominant), V (dominant) • akkoordsymbolen: aanduiding voor majeur (bijv. C, F, Bb), mineur (bijv. Cm, Dm, F#m) en dominant septiem (bijv. C7, Eb7, B7) • albertijnse bas • partituur • twaalfmatig blues schema • bourdon • orgelpunt • cadens • close harmony • cluster • consonant en dissonant • gebroken drieklank • homofonie, polyfonie en unisono

<ul style="list-style-type: none">• harmonische intervallen tot en met het octaaf:<ul style="list-style-type: none">- reine prime- kleine/grote secunde- kleine/grote tert- reine/overmatige kwart- verminderde/reine kwint- kleine/grote sext- klein/groot septiem- rein octaaf• tweeklank, drieklank	<ul style="list-style-type: none">• harmonische intervallen tot en met het octaaf:<ul style="list-style-type: none">- reine prime- kleine/grote secunde- kleine/grote tert- reine/overmatige kwart- verminderde/reine kwint- kleine/grote sext- klein/groot septiem- rein octaaf• klanklaag / klankdichtheid• track(s)• tweeklank, drieklank
--	--

h. uitvoeringspraktijk	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - articulatiwijzen - speeltechnieken en effecten - uitvoeringswijzen • herkennen en toepassen van versieringen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - articulatiwijzen - speeltechnieken en effecten - uitvoeringswijzen • herkennen en toepassen van versieringen • een partituur volgen • verschillende uitvoeringen vergelijken en beoordelen • partij van transponerende blaasinstrumenten in bes en es klinkend noteren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • articulatie: <ul style="list-style-type: none"> - legato, portato, staccato • frasering • speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> - aanslaan / tokkelen (gitaar) - aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) - distortion - glissando - strijken / pizzicato - roffel - scratchen - slappen (basgitaar) • uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> - 8 boven of onder de sleutel - a capella - akoestisch - arrangement - blue note - call-and-response / vraag-en-antwoord - cover - da capo al fine, dal segno, coda - dirty intonation - elektronisch - fermate - herhalingstekens - instrumentatie - leadzanger 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • articulatie: <ul style="list-style-type: none"> - legato, portato, staccato, accent • frasering • speeltechnieken en effecten: <ul style="list-style-type: none"> - aanslaan / tokkelen / slide (gitaar) - aanslaan / raspen / schudden (slaginstrumenten) - brushes (snaredrum) - demper (koperen blaasinstrumenten) - distortion - glissando - strijken / arco - pizzicato - roffel - scratchen - slappen (basgitaar) • uitvoeringswijzen: <ul style="list-style-type: none"> - 8 boven (8va) of onder (8va basso) de sleutel - a capella - akoestisch - arpeggio - arrangement - blue note - call-and-response / vraag-en-antwoord - cover - da capo al fine, dal segno, coda - deejaymix - dirty intonation - double time - elektronisch - fermate - generale pauze - herhalingstekens - instrumentatie - leadzanger

<ul style="list-style-type: none">- melismatisch / melisme- partituur- slaggitaar en sologitaar (leadgitaar)- stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal, vibrato - tutti – solo- unplugged- versiering	<ul style="list-style-type: none">- melismatisch / melisme- (grafische) partituur- slaggitaar en sologitaar leadgitaar)- stemgebruik: (human) beatbox, rappen, scat vocal, vibrato- syllabisch- transponerende blaasinstrumenten in bes en es- turntablism- tutti – solo- unplugged- versiering
---	--

i. klankkleur	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen • het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - tamboerijn - cabasa - guiro - rasp - claves - woodblock - maraca(s) - shaker - tamtam - gong - klokkenspel - celesta - xylofoon - marimba - bongo('s) - conga('s) - djembé - dwarsfluit - piccolo - luit - gitaar (tot 1750) - viola da gamba - cello (tot 1750) - keyboard - synthesizer <ul style="list-style-type: none"> • interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, combinaties en orkesten & ensembles • herkennen en benoemen van de in de begrippenlijst genoemde zangstemmen • het verschil tussen de in de begrippenlijst genoemde instrumenten, zangstemmen en orkesten & ensembles maar niet het verschil tussen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - tamboerijn - cabasa - guiro - rasp - claves - woodblock - maraca('s) - shaker - tamtam - gong - klokkenspel - celesta - xylofoon - marimba - bongo('s) - conga('s) - djembe - hobo - althobo - trompet - cornet* - tuba - sousafoon* - luit - gitaar (tot 1750) - viola da gamba - cello (tot 1750) - keyboard - synthesizer - mezzosopraan - sopraan / alt - countertenor - sopraan / alt - bariton - tenor / bas <ul style="list-style-type: none"> • interpreteren van klankprocessen zoals contrast, menging en verschuiving
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • slaginstrumenten: <ul style="list-style-type: none"> idiofonen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - bekkens/cymbals - bekkens - buisklokken - cabasa, guiro / rasp - castagnetten, claves, - woodblock - cowbell - hihat (gesloten en open) - klokkenspel / celesta - maraca('s) / shaker - tamtam / gong - triangel - vibrafoon - xylofoon / marimba 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • slaginstrumenten: <ul style="list-style-type: none"> idiofonen: <ul style="list-style-type: none"> - beatrijng - bekkens/cymbals - bekkens - buisklokken - cabasa, guiro / rasp - castagnetten, claves, - woodblock - cowbell - hihat (gesloten en open) - klokkenspel / celesta - maraca('s) / shaker - tamtam / gong - triangel - vibrafoon - xylofoon / marimba

<p>membranofonen:</p> <ul style="list-style-type: none">- bassdrum/kick(drum)- bongo('s), conga('s), djembé- floortom- grote trom- kleine trom/snaredrum- pauk(en)- tamboerijn- tomtoms <p>drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekken, floortom, hihat, snaredrum, tomtoms</p> <ul style="list-style-type: none">• blaasinstrumenten <p>houten blaasinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- blokfluit- panfluit- (dwars)fluit / piccolo- hobo- klarinet- fagot- saxofoon (sopraan-, alt-, tenor-, bariton-) <p>koperen blaasinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- trompet- hoorn- trombone- tuba <p>blaas-/toetsinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- accordeon- (kerk-, pijp-)orgel <p>overige blaasinstrumenten</p> <ul style="list-style-type: none">- mondharmonica <ul style="list-style-type: none">• snaarinstrumenten <p>getokkeld:</p> <ul style="list-style-type: none">- akoestische gitaar- elektrische gitaar- basgitaar- harp- klavecimbel- luit <p>gestreken:</p> <ul style="list-style-type: none">- viool	<p>membranofonen:</p> <ul style="list-style-type: none">- bassdrum/kick(drum)- bongo('s), conga('s), djembé- floortom- grote trom- kleine trom/snaredrum- pauk(en)- tamboerijn- tomtoms <p>latin percussion: cabasa, guiro / rasp, claves, cowbell, maraca('s) / shaker, bongo('s), conga('s)</p> <p>drumstel bestaande uit: bassdrum/kick(drum), cymbals/bekken, floortom, hihat, snaredrum, tomtoms</p> <ul style="list-style-type: none">• blaasinstrumenten <p>houten blaasinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- blokfluit- panfluit- (dwars)fluit / piccolo- hobo / althobo- klarinet- fagot- saxofoon (sopraan-, alt-, tenor-, bariton-)- kromhoorn <p>koperen blaasinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- trompet- cornet*- hoorn- trombone- tuba / sousafoon* <p>blaas-/toetsinstrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none">- accordeon- (kerk-, pijp-)orgel <p>overige blaasinstrumenten</p> <ul style="list-style-type: none">- mondharmonica <ul style="list-style-type: none">• snaarinstrumenten <p>getokkeld:</p> <ul style="list-style-type: none">- akoestische gitaar- elektrische gitaar- basgitaar- banjo- harp- klavecimbel- luit- sitar
---	---

<ul style="list-style-type: none">- altviool- cello- contrabas- viola da gamba <p>aangeslagen:</p> <ul style="list-style-type: none">- piano <ul style="list-style-type: none">• elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:<ul style="list-style-type: none">- basgitaar- elektrische gitaar- (elektronisch) orgel- keyboard/synthesizer- drumcomputer• de menselijke stem: sopraan, alt, tenor, bas• orkesten en ensembles: vocale ensembles (koren):<ul style="list-style-type: none">- achtergrondkoor/backing vocals- gemengd koor- kinderkoor- mannenkoor- vrouwenkoor instrumentale ensembles (orkesten):<ul style="list-style-type: none">- concerto grosso- harmonie, fanfare,- brassband- strijkorkest, strijkers, strings- symfonieorkest kleinere en gemengde ensembles: <ul style="list-style-type: none">- duet- duo- trio- kwartet- strijkkwartet- bigband- jazzcombo <ul style="list-style-type: none">- rockgroep/popgroep	<p>gestreken:</p> <ul style="list-style-type: none">- viool- altviool- cello- contrabas- viola da gamba <p>aangeslagen:</p> <ul style="list-style-type: none">- piano <ul style="list-style-type: none">• elektronische en elektrisch versterkte instrumenten:<ul style="list-style-type: none">- basgitaar- elektrische gitaar- (elektronisch) orgel- keyboard/synthesizer- drumcomputer- sampler• de menselijke stem: sopraan, mezzo-sopraan, alt, countertenor, tenor, bariton, bas• orkesten, ensembles: vocale ensembles (koren):<ul style="list-style-type: none">- achtergrondkoor/backing vocals- gemengd koor- kinderkoor- mannenkoor- vrouwenkoor instrumentale ensembles (orkesten):<ul style="list-style-type: none">- concerto grosso / barokorkest- harmonie, fanfare,- brassband- strijkorkest, strijkers, strings- symfonieorkest kleinere en gemengde ensembles, kamermuziek en secties:<ul style="list-style-type: none">- duet- duo- trio- kwartet- strijkkwartet- bigband- jazzcombo- melodiesectie- ritmesectie- rockgroep/popgroep
---	---

j. melodische relaties	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerking - contrast en ontwikkeling • analyseren van muzikale zinnen 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - melodische figuren - melodische relaties - melodische veranderingen - motiefverwerkingstechnieken - contrast en ontwikkeling • analyseren van muzikale zinnen • interpreteren van: <ul style="list-style-type: none"> - periodische zinsbouw en de doorbreking daarvan - motiefverwerking
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • break • contour* • fills • melisme/melismatisch • motief • muzikale zin, voor- en nazin • ostinato • riff • sequens • thema • voortspinnen • walking bass 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • break • contour* • fills • leitmotiv / leidmotief • melisme/melismatisch • melodievoering • motief • muzikale zin, voor- en nazin / frase • ostinato • periodische zinsbouw • riff • sample • sequens • thema • voortspinnen • walking bass

k. dansen	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • menuet 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vergelijkenderwijs herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - pavane en gaillarde • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - menuet - sarabande
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • menuet • mars • wals 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • suite: <ul style="list-style-type: none"> - gaillarde - menuet - pavane - sarabande • mars • rag(time) • wals

l. variatie	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en benoemen van: <ul style="list-style-type: none"> - improvisatie - aard van variatie - ostinate bas • herkennen en volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - een bepaald gegeven wanneer dit gevarieerd wordt • analyseren en beschrijven van de aard van de variatie
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het blues schema 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • improvisatie • kreeft • omkering • variatie <ul style="list-style-type: none"> variaties op een: <ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema, onder andere het blues schéma

<ul style="list-style-type: none"> - ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie 	<ul style="list-style-type: none"> - ostinate bas - thema, waaronder melodische variatie, ritmische variatie, tonale / harmonische variatie
---	---

m. concerterende structuren

luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce

<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid • identificeren van een solo-instrument in een soloconcert • onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concertino - tutti • interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - cadens in een soloconcert - dubbelkorigheid • identificeren van een solo-instrument in een soloconcert • onderscheiden in een concerto grosso van: <ul style="list-style-type: none"> - concertino - tutti • interpreteren van de rol van het solo-instrument ten opzichte van het orkest
---	--

begrippen

<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • (solo)cadens • concerto grosso • concertino, tutti • dubbelkorigheid • soloconcert 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • (solo)cadens • concerto grosso • concertino, tutti • dubbelkorigheid • soloconcert
---	--

n. symfonische structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tutti - solo - unisono meerstemmigheid 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaststellen van contrastwerking d.m.v. bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - blazers - strijkers - hard - zacht - homofoon - polyfoon - majeur - mineur - snel - langzaam - tonica - dominant - tutti - solo - unisono meerstemmigheid • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - met behulp van een partituur volgen en analyseren van hoofdvormstructuren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • contrastwerking • hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - expositie: thema I, overgangszin, thema II - doorwerking - reprise: thema I, verbindingszin, thema II - coda • klassieke vierdeling van een symfonie • menuet als derde deel van een symfonie • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • contrastwerking • hoofdvorm: <ul style="list-style-type: none"> - inleiding - expositie: thema I, overgangszin, thema II, slotgroep - doorwerking - reprise: thema I, verbindingszin, thema II, slotgroep - coda • klassieke vierdeling van een symfonie • menuet als derde deel van een symfonie • ouverture • toonsoorten gekoppeld aan hoofdvorm

o. Compositietechnieken, homofone en polyfone structuren	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen • herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren • volgen van steminzetten 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen, benoemen en onderscheiden van meerstemmige schrijfwijzen • herkennen en benoemen van homofone en polyfone structuren • volgen van: <ul style="list-style-type: none"> - cantus firmus - steminzetten • interpreteren: <ul style="list-style-type: none"> - met behulp van een partituur volgen en analyseren van een fuga(vorm)
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • canon • fuga en fuga-expositie • homofonie • imitatie • polyfonie • stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> - parallelle beweging - tegenbeweging - tegenmelodie - tegenstem - tweede stem 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • canon • cantus firmus • doorimitatie • fuga: <ul style="list-style-type: none"> - expositie - divertimento - doorwerking - stretto - coda • homofonie • imitatie • polyfonie • omkering/spiegeling • seriële technieken • stemparen • stemvoeringsaspecten: <ul style="list-style-type: none"> - parallelle beweging - tegenbeweging - tegenmelodie - tegenstem - tweede stem - vergroting en verkleining

p. liedsoorten, mis, oratorium, opera, musical	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en onderscheiden van liedvormen • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - aria - recitatief • interpreteren van de relatie tussen tekst en lied • interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • herkennen en onderscheiden van liedvormen • herkennen van: <ul style="list-style-type: none"> - aria - recitatief (secco en accompagnato) • interpreteren van de relatie tussen tekst en lied • interpreteren van tekstuitbeelding in aria's, songs en koren
begrippen	
<p>havo</p> <ul style="list-style-type: none"> • liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> - blues - geestelijk lied - kunstlied - (pop)song - volkslied • aria • cantate, oratorium, passie • musical • opera, operette • recitatief • song 	<p>vwo</p> <ul style="list-style-type: none"> • liederen naar soort: <ul style="list-style-type: none"> - blues - geestelijk lied - gospel - kunstlied - madrigaal - motet - (pop)song - spiritual - standard - volkslied - worksong • naar vorm: <ul style="list-style-type: none"> - coupletlied - doorgecomponeerd lied - gevarieerd coupletlied • aria • cantate, oratorium, passie • mis • musical • opera, operette • ouverture • recitatief: <ul style="list-style-type: none"> - recitativo secco - recitativo accompagnato • requiem • song

q. vorm	
luistervaardigheid en voorstellingsvermogen ce	
havo <ul style="list-style-type: none">• volgen en noteren van een vormschema• herkennen van refreinen in een rondo	vwo <ul style="list-style-type: none">• volgen en noteren van een vormschema• herkennen en analyseren van een rondo
begrippen	
havo <ul style="list-style-type: none">• bridge• couplet/verse• intro/inleiding/voorspel• naspel/coda• prechorus• refrein/chorus• tussenspel• rondo en rondorefrein• vormschema (letterschema zo nodig met accenten)	vwo <ul style="list-style-type: none">• bridge• couplet/verse• intro/inleiding/voorspel• naspel/coda• prechorus• refrein/chorus• tussenspel• rondo en rondorefrein• vormschema (letterschema zo nodig met accenten)• vrije vorm

Addendum

klankkleur:

Bij het benoemen van instrumenten moet men zich niet laten leiden door het (foutieve) spraakgebruik of de lokale gewoonte. Een aantal voorbeelden van benamingen die niet toegestaan zijn:

juiste benaming	niet goed
kleine trom/snaredrum	trommel
maraca('s), shaker	sambaballen
blokfluit	fluit
panfluit	fluit
trombone	schuiftrompet

uitzondering op het bovenstaande:

allebei goed
dwarsfluit of fluit
gong of tamtam

intervallen:

Zowel bij 'd. toonhoogte' als bij 'g. samenklank' bestaat er een onderscheid tussen de intervallen die op gehoor herkend moeten worden enerzijds en intervallen die slechts in notenschrift gekend dienen te worden anderzijds. Bij de kop 'luistervaardigheden en voorstellingsvermogen ce' staan steeds de intervallen die auditief gekend worden verondersteld als er specifiek naar een interval gevraagd wordt. Bij 'begrippen' staan de intervallen die niet op zichzelf aan luistervaardigheid zijn gekoppeld.

NB Bij een opdracht waar er meer melodische/harmonische context is (zoals bijvoorbeeld een melodisch dictee) kan er wel een enkele keer een sprong voorkomen die niet als los interval zal worden bevraagd. Hierbij wordt altijd rekening gehouden met de muzikale context, waardoor een dergelijke situatie ook op te lossen is zonder het herkennen van die specifieke sprong.

VOORBEELDEN GROTE ANALYSE-OPDRACHTEN

Vanaf 2020 zal in het examen een grote analyse-opdracht worden opgenomen. De examenkandidaat moet daarbij meer zelfstandig aan de hand van een partituur een analyse uitvoeren. Analyse-opdrachten zoals in de examens tot en met 2019 gesteld, zullen vanaf 2020 ook gewoon in de examens muziek vwo blijven voorkomen.

Voorbeelden van de nieuwe grote analyse-opdracht staan op:

- de oefenomgeving van Facet (oefenen.facet.nl): opgaven met geluidsfragmenten;
- Examenblad.nl in jaarring 2020 ([directe link naar voorbeelden](#)): uitwerkbijlagen en correctievoorschriften.

BIJLAGE 3. STOFOMSCHRIJVING VAN SUBDOMEIN A3 (MUZIEK EN CULTUUR)

Deze bijlage heeft alleen betrekking op het centraal examen voor het vwo.

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
middeleeuwen	<ul style="list-style-type: none"> • gregoriaans <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van gregoriaans - signaleren van vrije ritmiek - onderscheiden van syllabisch en melismatisch gezang • wereldlijke muziek <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een bourdonbegeleiding - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • meerstemmigheid <ul style="list-style-type: none"> - vergelijkenderwijs onderscheiden en herkennen van parallellenbeweging in octaven, kwinten en kwarten en tegenbeweging 	<ul style="list-style-type: none"> - het begrip gregoriaans - kerktoonsoorten - het volkslied en het kunstlied in de middeleeuwen - troubadour - de estampie - het ontstaan van de meerstemmigheid - het organum
renaissance	<p><i>ritmiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ritmiek op basis van de tactus <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van tijdgebonden instrumentarium - beschrijven van geïntegreerd gebruik van instrumenten en zangstemmen <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van imitatie en doorimitatie - herkennen van stemparen - herkennen van canon - herkennen van pavane en gaillarde - herkennen van homofonie en polyfonie 	<ul style="list-style-type: none"> - renaissance als kunststroming - veranderende meerstemmigheid, meer terts dan kwint - de mis als meerstemmige compositie - cantus-firmustechnieken - combinatie pavane-gaillarde - motet, madrigaal
barok	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - sequens <p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - barokke motoriek 	<ul style="list-style-type: none"> - de barok als kunststroming - onder druk van de harmonie reduceren van toonsoorten tot majeur en mineur - tactus vervangen door maat - affectenleer

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - basso continuo als basis van de compositie <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een barokorkest - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - contrastwerking in de barok - voortspinnen - waarnemen van het gebruik van versieringen <ul style="list-style-type: none"> • concerteren <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van dubbelkorigheid - in een concerto grosso onderscheiden van concertino en tutti - identificeren van het solo-instrument in een soloconcert - herkennen van terrassendynamiek/echodynamiek • fuga <ul style="list-style-type: none"> - analyseren van een fuga 	

klassieke-muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> • opera en oratorium <ul style="list-style-type: none"> - onderscheiden van recitatief en aria - onderscheiden van recitativo secco en accompagnato • suite <ul style="list-style-type: none"> herkennen van een sarabande en menuet 	<ul style="list-style-type: none"> - overeenkomsten en verschillen tussen cantate, passie, oratorium, opera en suite
classicisme	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - de drieklank als basis van motieven - strenge periodebouw - gebruik toonladderfiguren <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - aanwijzen van cadensen - herkennen van albertijnse bassen 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste Weense school - ontstaan van het klassieke symfonieorkest - ontstaan van de pianoforte

klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> - herkennen van unisono-momenten <i>dynamiek</i> - herkennen van overgangsdynamiek <i>klankkleur</i> - herkennen van het klassieke symfonieorkest - herkennen van het strijkkwartet - herkennen van kamermuziekcombinaties - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <i>structuur</i> - herkennen van motieven - herkennen van motief-verwerkingstechnieken, zoals contrast en ontwikkeling - vaststellen van contrastwerking door middel van bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - majeur - mineur - tonica - dominant - hard - zacht - unisono - meerstemmigheid - tutti - solo - blazers - strijkers - snel - langzaam - homofoon - polyfoon - herkennen van een cadens in een soloconcert • menuet - herkennen van een menuet • symfonie en sonate - analyseren van een hoofdvorm 	<ul style="list-style-type: none"> - menuet als symfoniedeel - ontstaan en de opbouw van de symfonie en sonate
romantiek	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen <i>melodisch</i> - herkennen van romantische melodievoering: <ul style="list-style-type: none"> - met brede bogen voeren naar een climax of een rust als middel om de melodie uitdrukking te geven - virtuositeit 	<ul style="list-style-type: none"> - de romantiek als kunststroming - nationale scholen - ontstaan van het symfonisch gedicht - tertsverwantschap - verlaten van klassieke vormaspecten

klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - toenemende chromatiek - opzoeken van de grenzen van de tonaliteit - leidtoonspanningen <p><i>dynamiek</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - overgangsdynamiek - sforzando <p><i>tempo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ritenuto, accelerando en rubato als middel om de melodie uitdrukking te geven <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van kamermuziekcombinaties - het romantische symfonieorkest: <ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding in aantal en soorten instrumenten bijvoorbeeld: harp en tuba - het werken met de klankkleur als compositorisch element - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <ul style="list-style-type: none"> • dans • lied kunstlied <ul style="list-style-type: none"> - herkennen van een coupletlied, gevarieerd coupletlied en doorgecomponeerd lied • opera 	<ul style="list-style-type: none"> - verschil opera en operette
	<ul style="list-style-type: none"> • symfonie <ul style="list-style-type: none"> - in vergelijking met het classicisme: grotere tegenstellingen in bijvoorbeeld: karakter, beweging, klankkleur en dynamiek - gebruik van vocale soli en koor 	
<p>20^e en 21^e eeuw I</p>	<ul style="list-style-type: none"> • impressionisme <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - doorbreken van periodische zinsbouw 	<ul style="list-style-type: none"> - impressionisme als kunstrichting - toepassen van pentatonische elementen, heletonstoonladder en kerktoneelsoorten

klassieke- muzieklijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>ritmisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - vrijer gebruik van het metrum <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - verglijdende instrumentatie - technieken en speelmannieren: <ul style="list-style-type: none"> - sonore zachte klanken - gedempt koper - arpeggio - gebruik van glissando - herkennen van tijdgebonden instrumentarium <ul style="list-style-type: none"> • neoclassicisme <ul style="list-style-type: none"> - terugkomen van vroegere structuren, bijvoorbeeld oude dansvormen en cantus-firmuszettingen - herkennen van tijdgebonden instrumentarium • expressionisme <p><i>melodisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - grillige, vaak complexe melodiebouw <p><i>metrisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - maatwisseling <p><i>harmonisch</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - atonaliteit - veelvuldig voorkomen van dissonanten <p><i>structuur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ostinate figuren <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - nieuwe instrumentaties: <ul style="list-style-type: none"> - uitbreiding het van slagwerk - belangrijkere rol voor blazers en slagwerk - onconventioneel gebruik van instrumenten en stem - herkennen van tijdgebonden instrumentarium 	<ul style="list-style-type: none"> - polyritmiek en polymetriek - complexe akkoorden als kleurmiddel - voorkeuren voor vrije vormen <ul style="list-style-type: none"> - uiterst gedifferentieerd gebruik van klankkleur <ul style="list-style-type: none"> - expressionisme als kunstrichting - tweede Weense school - bitonaliteit, polytonaliteit - ontstaan van de dodecafonie <ul style="list-style-type: none"> - typische motoriek vanwege onregelmatige maatsoorten en syncopen <ul style="list-style-type: none"> - voorkeur voor polyfonie - voorkeur voor heldere structuren - technieken als kreeft, omkering, in verband met compositietechnieken van de tweede Weense school - uitbreiden van dodecafonie tot seriële technieken <ul style="list-style-type: none"> - klanklaag, dichtheid - verdwijnen van tonaliteit - seriële muziek

20 ^e en 21 ^e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
blues (eind 19e eeuw)	<ul style="list-style-type: none"> - 12-matenstructuur/blues schema - I - IV - V - blue notes - call-and-response - dirty intonation - glissando op gitaar (d.m.v. slidetechniek) - overwegend langzaam <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - piano - zang en gitaar (later elektrisch versterkte gitaren en bassen) 	<ul style="list-style-type: none"> - historische ontwikkeling van de blues: worksongs en blues - bezingen van onrecht, onderdrukking en (dagelijkse) zorgen - gospel
ragtime (ca. 1900)	<ul style="list-style-type: none"> - op de piano: onderstem afwisselend octaven op de eerste tel van de maat en akkoorden op de tweede tel - syncopische melodie met accenten voor of na de tel (ragged time) - marsachtig / 2/4-maat - A-A-B-B-A-C-C-D-D-vorm <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - piano 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste gecomponeerde / genoteerde muziek van Afro-Amerikanen
Dixieland (ca. 1910)	<ul style="list-style-type: none"> - 4/4-maat - breaks - gelijktijdige collectieve improvisatie - nadruk op tweede en vierde tel <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - melodiestctie: klarinet, trompet / cornet, trombone en piano - ritmesectie: banjo, gitaar, bas (contrabas / tuba/sousafoon) en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - samensmelting van blues, spirituals, ragtime, marsmuziek en songs
swing (ca. 1930)	<ul style="list-style-type: none"> - II - V - I - 4/4- of 2/2-maat - call-and-response tussen secties - instrumentale solo's - medium tempo of uptempo - riffs - vrijere rol piano t.o.v. dixieland - walking bass <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • bigband <ul style="list-style-type: none"> - melodiestctie: saxofoons, trompetten en trombones - ritmesectie: ritmegitaar, piano, contrabas en drums - vaak met vocalist(e) 	<ul style="list-style-type: none"> - danszalen - gearrangeerd
bebop (ca. 1940)	<ul style="list-style-type: none"> - chromatiek - gewaagde harmonieën / uitgebreide akkoorden 	<ul style="list-style-type: none"> - thema, melodie en improvisatie in dienst van steeds ingewikkelder akkoordenschema

20 ^e en 21 ^e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<ul style="list-style-type: none"> - onregelmatige korte frases en motieven - overwegend hoog tempo - solo's in double time t.o.v. de begeleiding - sterke offbeat - thema's aan het begin unisono, daarna improvisatie, aan het eind herhaling van het thema <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • standaardbezetting <ul style="list-style-type: none"> - solisten: saxofoon en trompet - ritmesectie: piano, contrabas en drums 	
<p>latin jazz (ca. 1940)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mengvorm van jazz met Zuid-Amerikaanse ritmes <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - uitgebreide ritmesectie met latin percussie 	
<p>cooljazz (ca. 1950)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - akkoordenschema's van standards vormen de basis. - lange melodische frases - overwegend langzaam tempo - polyfonie - ritmesectie speelt exact en accentloos in tempo - rustige / ingehouden manier van spelen <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van brushes en dempers - uitbreiding met andere instrumenten (bijvoorbeeld: dwarsfluit, hoorn of vibrafoon) 	<ul style="list-style-type: none"> - gearrangeerd - ontstaan als reactie op bebop
<p>hardbop (ca. 1955)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gebruik van orgelpunten - improviseren op modi - twee- en driestemmige thema's - vloeiende melodische lijnen <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kleine bezetting: ritmesectie met uitbreiding van één of meerdere blazers 	<ul style="list-style-type: none"> - nieuwe composities - ontstaan uit bebop
<p>freejazz (ca. 1960)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - associatief aaneenrijgen van melodische fragmenten - geen duidelijke beat - onafhankelijkheid van akkoordenschema, metrum, tempo, ritme en vorm 	

20 ^e en 21 ^e eeuw IIa: jazzlijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	- vrije improvisatie zonder afspraken over bijvoorbeeld: tempo, toonsoort en ritme <i>klankkleur</i> - experimentele klanken uit het instrument halen	
jazzrock (ca. 1970)	- bluesachtige motieven - eenvoudige akkoordenschema's: I - IV - V en II - V - I - gebaseerd op riffs - ook onregelmatige maatsoorten - straight feel / achtste noten - syncopen - veel accenten / zwaar aangezette beat <i>klankkleur</i> - ook popinstrumentarium	- fusion van rock, soul en jazz
nu-jazz (eind jaren 90) bijvoorbeeld: electrojazz, jazztronica, future jazz en electronic jazz	- gebruik van draaitafels, samplers en laptops - gebruik van jazzritmes - improvisaties van live spelende muzikanten met elektronische muziekstijlen als drum & bass, techno of triphop <i>klankkleur</i> - gebruik van jazzinstrumentarium en elektronica	<ul style="list-style-type: none"> • mengvorm van jazzelementen met andere muziekstijlen zoals: <ul style="list-style-type: none"> - funk, soul, dance en vrije improvisatie en - andere muziekculturen door globalisering

JAZZLIJN IN LUISTERVOORBEELDEN

(deze lijst is als extra ondersteuning aangeleverd bij de JAZZLIJN)

blues:

1. Robert Johnson – Crossroad (1936)
2. Blind Willie McTell – Broke Down Engine (1935)

ragtime:

1. Scott Joplin – Maple Leaf Rag (1899)
2. James Scott – Frog Legs Rag (1906)

dixieland:

1. Original Dixieland Jazz ("Jass") Band – Livery Stable Blues (o.l.v. cornettist Nick LaRocca - 1917)
2. The New Orleans Rhythm Kings – Milenberg Joys (1923)

swing:

1. Duke Ellington and his Cotton Club Orchestra – Diga Diga Doo (vocals: Irving Mills & Ozie Ware - 1928)
2. Paul Whiteman and His Orchestra – My Blue Heaven (vocals: Gene Austin -1927)

bebop:

1. Charlie Parker – Anthropology (oorspronkelijke song: I got rhythm - 1947)
2. Dizzy Gillespie & Charlie Parker – Hot House (oorspronkelijke song: What is this thing called love -1951)

cooljazz:

1. Lennie Tristano Sextet – Intuition (1949)
2. Gil Evans – Willow Tree (1958)

hardbop:

1. Art Blakey & The Jazz Messengers – Whisper Not (1958)
2. Freddie Hubbard – Arietis (1961)

freejazz:

1. Ornette Coleman – Invisible (1958)
2. Cecil Taylor – Air (1960) The world of Cecil Taylor

fusion / jazzrock:

1. Miles Davis – John McLaughlin (1970)
2. Weather Report – Birdland (1977)

20 ^e en 21 ^e eeuw IIb: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
rhythm & blues (ca. 1945-1965)	<ul style="list-style-type: none"> - afterbeat - bluesschema's - bluesmelodieën - rauwe zangstem - vrij ritme met triolenfeel/swing <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - eerste elektrisch versterkte popmuziek - ontwikkeling van de elektrische gitaar - ruige, rauwe blues - van oorsprong Afro-Amerikaanse muziek - stedelijke invloed
country (eind 19e eeuw-heden)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige vorm - ritme: <ul style="list-style-type: none"> - vroege country: vrij ritme - latere country: strak ritme - volksmelodieën <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> vroege country: viool, gitaar, banjo, (accordeon) 	<ul style="list-style-type: none"> - gebaseerd op onder meer Angelsaksische volksmuziek
rock-'n-roll (ca. 1950-1970)	<ul style="list-style-type: none"> - gitaar, piano en bas spelen elk een eigen ritmisch patroon en volgen het akkoordenschema. - bluesmelodieën - gebaseerd op bluesschema's, - bijna altijd majeur - hoog tempo - met triolenfeel uitgevoerd, maar - ook veelvuldig gebruik van gelijke achtsten - sterke afterbeat - toepassing van breaks - veelvuldig gebruik van riffs <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - (tenor)saxofoon, elektrische gitaar, piano, contrabas / basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit de jeugdcultuur - rock-'n-roll als blanke vertaling van rhythm & blues
(mersey)beat (ca. 1955-1968)	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën - sterke afterbeat - strakke beat; benadrukken van alle tellen van de 4/4-maat - meerstemmige zang <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - leadzang en achtergrondzang - leadgitaar, ritmegitaar, basgitaar en drums 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit skiffle en rock-'n-roll
soul (vanaf ca. 1960)	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen: <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van syncopes - begeleiding speelt staccato op de tel in 4/4-maat. 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit gospel en rhythm & blues

20 ^e en 21 ^e eeuw IIB: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - blazers en (hammond)orgel <p>twee hoofdstijlen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stax: <ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit improvisatie - ruige, expressieve zang - zeer eenvoudige harmonieën • Motown: <ul style="list-style-type: none"> - gearrangeerd - harmonisch uitgebreider - meer gepolijste zang - melodie vaak meerstemmig gezongen - gebruik van strijkers 	
<p>funk (vanaf ca. 1965)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - benadrukken van de eerste tel door de basgitaar - direct gedempte aanslagen op de gitaar - fragmentarische melodieën - korte, complementaire ritmische figuren in de begeleiding - korte, stotende riffs door de blazers - slaan op, en trekken aan de snaren van de basgitaar / slappen - sterk aanwezige ritmesectie - sterk syncopisch - zeer expressieve zang vanuit improvisatie 	<ul style="list-style-type: none"> - rechtstreeks voortkomend uit Stax-soul - ophitsend - voornamelijk dansmuziek
<p>disco (ca. 1975-1985)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige ritmes - gearrangeerd - gepolijste zang - melodie vaak meerstemmig gezongen - monotone beat <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van blazers, strijkers en elektronische instrumenten waaronder (elektronisch) orgel en synthesizers 	<ul style="list-style-type: none"> - crossover van Motown, soul en funk
<p>reggae (vanaf ca. 1968)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - afterbeat, soms kwartentriolen en tegenaccenten - eenvoudige harmonische schema's - fragmentarische melodielijnen, improviserend - rustig tempo - strakke riffs in bas - vrij bewegende melodie t.o.v. begeleidingsritme <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - achtergrondkoortje, blazers, elektronisch orgel / keyboard, 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan op Jamaica als mengvorm van rhythm & blues en eigen muziek van Jamaica - gekoppeld aan rastafaribeweging

20 ^e en 21 ^e eeuw IIB: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<p>elektrische gitaar, basgitaar en drums</p> <ul style="list-style-type: none"> - veel studio-effecten 	
<p>rock (vanaf de jaren 60)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • blues rock (vanaf ca. 1960) <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van distortion - rauwe gitaarriffs <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gitaar, basgitaar en drums • folkrock (vanaf ca. 1965) <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - zang, akoestische gitaar en mondharmonica • psychedelische / progressieve rock (vanaf ca. 1967) <ul style="list-style-type: none"> - lange songs met uitgebreide solo's - ook onregelmatige maatsoorten <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - veel klankeffecten 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan vanuit de Afro-Amerikaanse blues en country - ontstaan in Engeland - gebaseerd op folk en country - maatschappijkritische teksten - zelfgeschreven songs door singer-songwriter - muziek maken onder invloed van drugs - ontstaan uit blues- en folkrock en beatmuziek
<p>hardrock/metal (vanaf ca. 1970)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - drukke en strakke drumritmes - eenvoudige en pompende bas - gebaseerd op strakke gitaarriffs - powerakkoorden - schreeuwende en/of zeer hoge zangstem - gitaarsolo's, meestal virtuoos - zwaar versterkte en vervormde klanken 	<ul style="list-style-type: none"> - ontstaan uit de blues rock - spectaculaire liveshows - bij metal: hang naar het bovennatuurlijke
<p>symfonische rock (vanaf jaren 70)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - complexe muziek door bijvoorbeeld: harmonie, maatwisselingen, vorm en elementen uit de klassieke muziek <p><i>klankkleur</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gitaar, bas en drum aangevuld met instrumenten uit het symfonieorkest - uitgebreid scala aan synthesizers en keyboards 	<ul style="list-style-type: none"> - conceptalbum - intellectuele / artistieke stroming - uitgebreide arrangementen en composities - theatrale liveshows
<p>punk(rock) (ca. 1975-1985)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - eenvoudige melodieën en begeleiding - schreeuwerige zang - snel tempo 	<ul style="list-style-type: none"> - anarchistisch - korte, kernachtige songs - ontstaan als reactie op de popmuziek van de jaren '70

20 ^e en 21 ^e eeuw IIB: poplijn	kennisaspecten gekoppeld aan luistervaardigheid	alleen kennisaspecten
	<i>klankkleur</i> - elektrische gitaar, bas en drums	
hiphop (vanaf ca. 1975)	- gesproken woord als vervanger van traditionele zangpartij / rap in plaats van zang - (hiphop)breakbeat - turntablism, bijvoorbeeld scratchen - vaak gebaseerd op samples - zware bas	- deejay als muzikant - maatschappelijke problemen - muzikaal bouwde hiphop verder op funk. - rappen als kenmerk van hiphop
gitaarrock (vanaf ca. 1980)	- hoog, helder gitaargeluid naast vervormd rauw geluid - rustig couplet met gebroken akkoorden, afgewisseld met stevig refrein met powerakkoorden - uitgebreide harmonie <i>klankkleur</i> - ook akoestische gitaar	- oudere popstijlen als inspiratiebron - teksten zowel maatschappijkritisch en cynisch als poëtisch en introspectief
dance (vanaf ca. 1985)	<ul style="list-style-type: none"> • algemeen: <ul style="list-style-type: none"> - kickbeat - ten minste 120 bpm - vrij op elkaar plaatsen en verweven van verschillende muzikale lagen/tracks • house: <ul style="list-style-type: none"> - gebruik van tekstsamples • techno: <ul style="list-style-type: none"> - grotendeels met computer samengesteld - meestal ontbreken van zang - minimalistisch 	- deejay als artiest - gericht op het in trance brengen van het publiek - voornamelijk dansmuziek - commerciële muziek - live mixen van platen - ontstaan als deejaymix - ontstaan uit disco - undergroundmuziek - wars van commercie
r&b (vanaf ca. 1995)	- gearrangeerd - gebruik van samples - gestileerde achtergrondzang - melismen - stevige, zware bas - strakke hiphopbeats - uitgebreide harmonie - veel uithalen in de zang	- ontstaan uit soul, funk en hiphop - Afro-Amerikaanse dansmuziek

Begrippenlijst jazz en pop

20e en 21e eeuw IIa jazzlijn

Blue notes	Tonen die als het ware zweven tussen de grote en kleine tertsen en de grote en kleine septiem, waardoor de blue tonality ontstaat. Een derde blue note, tussen de kwart en de kwint, is meer een doorgangston.
Bridge	Het B-gedeelte in een stuk met AABA vorm.
Double time	Een schijnbare verdubbeling van het tempo, terwijl in werkelijkheid het tempo ongewijzigd blijft. (In een 4/4 maat worden de achtste noten als schijnbare teleenheid gebruikt.)
Fusion	Vermenging van elementen uit jazz met welke andere muzieksoort dan ook.
Gospel	Religieus lied van de Afro- Amerikaanse bevolking waarin het Evangelie wordt verkondigd of geloofsbeleving wordt geuit.
Riff	Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Standard	Song die oorspronkelijk geschreven is voor bijv. een film, musical of show, en wegens de aantrekkelijkheid van melodie en/of harmonie deel is gaan uitmaken van het standaard-jazzrepertoire.
Swing	1. Jazz-stijl uit de jaren 1930 (de swing era) 2. Ritmische opvatting in de muziek, de swingfeel ook wel: triolenfeel.
Walking Bass	Vloeiende manier van bas spelen, met benadrukking van iedere tel.

20e en 21e eeuw IIb popmuzieklijn

Afterbeat	Nadruk op de tweede en vierde tel van de vierkwartsmaat, de zwakke maatdelen. (ook: offbeat)
Beat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tel, maatslag, beklemtoond maatdeel. 2. Aanslag van een instrument. 3. Ritmepatroon van bas en drums. 4. Muziekstijl jaren '50 en '60 uit Liverpool.
Bpm	<ol style="list-style-type: none"> 1. Beats per minuut. 2. Elektronische metronoom, in combinatie met een getal (bv.120 bpm) geeft dit bij moderne dansmuziek aan hoe vaak de bassdrum speelt in één minuut.
Break	Onderbreking van het ensemblespel gedurende een aantal tellen of maten, terwijl een solist eventueel doorspeelt. De eerste tel van zo'n break wordt duidelijk gemarkeerd.
Breakbeat	Gebruik van drumsamples om een beat te maken die bestaat uit: syncopen/polyritmie/ shuffle op de hihat en een kick drum die steeds een tel overslaat
Bridge	Gedeelte in een muziekstuk dat afwijkt van de coupletten en refreinen.
Chorus	<ol style="list-style-type: none"> 1. Refrein, na een voorafgaand verse (couplet). 2. Het akkoordenschema van een compositie waarop wordt geïmproviseerd. 3. Elektronisch geluidseffect apparaat. Geeft een bredere, vollere klank aan het instrument.
Cross over	Het met elkaar combineren van verschillende muziekstijlen.
Equalizing	Het versterken of verzwakken van frequenties om de klankkleur te veranderen.
Fill	<p>Een kort ritmisch of melodisch fragment, gespeeld op een moment in de melodie dat ruimte biedt voor een soort 'onderbreking'. Fills kunnen door elk instrument gespeeld worden. De volgende functies worden aan Fills toegekend:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Koppelfunctie tussen frases 2. Response-functie 3. Het einde van een chorus markeren
Kickbeat	Een sterk benadrukken in vierkwartsmaat waarin elke tel door de bassdrum (= 'kick') benadrukt wordt.
Mixen	<ul style="list-style-type: none"> - DJ-term; het op zodanige manier maken van een overgang tussen twee verschillende muziekstukken dat (bijna) niet te horen is dat er een overgang plaatsvindt. - Studio-term: proces waarbij verschillende geluidskanalen samengebracht worden in 1 of meerdere kanalen.
Powerakkoord	Bestaat uit een grondtoon en een kwint en een toegevoegd octaaf op de grondtoon.
Riff	Een kort, herkenbaar, sterk ritmisch motiefje, dat gedurende de compositie een aantal keren wordt herhaald.
Sample	Een analogo geluid (bv. stemmen, muziekopname, buitenmuzikaal geluid) dat digitaal is omgezet zodat het bewerkt kan worden.
Scratchen	Het met de hand ritmisch heen en weer bewegen van een vinylplaat onder de naald waardoor een opvallend en krassend geluid ontstaat.

Skiffle	Britse 'country' muziek uit de jaren vijftig. Men gebruikt voornamelijk huishoudelijke artikelen (wasbord, zeepkist) om op te spelen. Is ontstaan uit dixieland, folk, blues.
Slappen/ Slapping bass	Met de duim worden de snaren van de basgitaar aangeslagen zodanig dat de snaar in aanraking komt met de metalen frets, terwijl de andere hand de snaar – in meer of mindere mate – dempt.
Track	<ul style="list-style-type: none">- Een nummer op lp of cd.- Studio-term: een geluidsspoor van een opname.- te downloaden muziekwerk.
Turntablism	Virtuoos omgaan met draaitafels waarbij verschillende draaitafel technieken worden gebruikt (bv. scratchen, equalizing).

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](https://www.cvte.nl)

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. [Centraleeindtoetspo.nl](https://www.centraleeindtoetspo.nl)

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. [Examenblad.nl](https://www.examenblad.nl)

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen. [Staatsexamensvo.nl](https://www.staatsexamensvo.nl)

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. [Examenbladmbo.nl](https://www.examenbladmbo.nl)

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. [Staatsexamensnt2.nl](https://www.staatsexamensnt2.nl)